

LIMBĂ ȘI LITERATURĂ

CÎTEVA ASPECTE ALE STILULUI DIN ROMANUL «DESCULȚ»

DE

B. CAZACU

Romanul «Desculț» al lui Zaharia Stancu ocupă un loc de seamă în literatura noastră nouă. Autorul, a cărui activitate de scriitor datează din epoca dintre cele două războaie mondiale, a reușit să înfățișeze în acest volum, prin prisma confesiunilor personajului principal Darie, viața grea a țărănimii dintr-un sat din cîmpia Dunării, în primele două decenii ale secolului al XX-lea.

Narațiunea, scrisă la persoana întâi, păstrează un ton de mărturisire și însumează un bogat material autobiografic, după cum arată însuși autorul: «Povestea desfășurată în cadrul acestei cărți zugrăvește epoca dintre 1900 — 1917 și se întemeiază pe elemente autobiografice»¹.

Cronica literară a subliniat, la momentul convenit, însemnătatea apariției romanului «Desculț»²; insistînd în special asupra semnificației sociale a conținutului operei, cronicarii literari au relevat calitățile ei, semnalînd, în același timp, și unele deficiențe. Mai puțină atenție din partea criticii literare s-a acordat limbii și stilului romanului. De pildă I. Vitner inserează, în cronică citată, numai cîteva observații cu privire la «frază laconică», «sugrumată», «cu repetiri de cuvinte» și la «stilul nervos» care caracterizează realizarea lingvistică a acestei opere.

În cele ce urmează ne-am propus, pornind de la interpretarea în amănunt a unui capitol din «Desculț», să definim unele trăsături ale stilului individual al lui Zaharia Stancu. Atenția noastră s-a îndreptat, îndeosebi,

¹ «Contemporanul», 1948, nr. 87, p. 7.

² Cf., între alte recenzii: M. Novicov, Să nu uiți Darie!, «Flacăra», 1950, nr. 60 (articol reprodus în Pentru literatura vieții noi, Studii literare, E.S.P.L.A., București, 1953, p. 53 și urm.); I. Vitner, Desculț, «Viața românească», 1949, nr. 5 — 6, p. 326 și urm.

asupra unui aspect al stilului autorului, anume asupra normelor limbajului narativ¹ utilizat de acesta. Pentru ca observațiile noastre în legătură cu factura stilistică a fragmentului respectiv să aibă o valoare generalizatoare, vom recurge, în ilustrarea diverselor procedee stilistice, și la unele exemplificări din alte pagini ale romanului (uneori, chiar din alte opere în proză ale scriitorului).

Reproducem, mai jos, fragmentul de care urmează să ne ocupăm (capitolul al VI-lea din roman, intitulat « Iarbă »):

Vîntul dinspre Dunăre a adus nori și norii au adus ploaie grasă de primăvară.

Și pămînturile, care au fost semănate cu semințe și lacrimi și îngrășate cu sînge, au înverzit.

Și satele s-au îmbrăcat peste noapte în straie proaspete.

Unde n-a fost semănată sămînță de grîu, unde n-a fost semănată sămînță de mei, ori de secară, ori de orz, ori de rapiță, a răsărit iarbă.

Iarbă cu vîrfurile subțire.

Iarbă lucioasă, sticloasă.

S-au întors unii oameni care fuseseră purtați pe la orașe, legați, cu mîinile la spate, de prăjini — cîte opt, cîte zece, cîte doisprezece de-o prăjină.

Au venit dezlegați.

Dezlegați s-au întors la casele lor.

Cu oasele zdrobite, cu pielea sfîșiată.

Umblă pe ulițele satului, parcă ar călca pe ghimpi.

Nu sînt ghimpi pe ulițele satului.

Au tăpile pline de bube.

Au tăpile sparte.

Merg ținîndu-se cu mîinile de burtă.

Oasele îi dor.

Au șalele rupte.

În fiecare sat muieri cu cimbere negre.

Dar nu toate muierile care au rămas văduve poartă cimbere negre.

Cu ce să cumpere muierile cimbere negre și de unde atîtea cimbere negre, dintr-o dată!...

A venit vîntul dinspre Dunăre, vînt cald.

Și vîntul a adus nori.

¹ Pentru deosebirea dintre normele limbajului narativ (legate în general de personalitatea autorului și constituind fundamentul sistemului stilistic al operei) și procedeele de caracterizare (a personajelor, a locului, a epocii etc.) în analiza funcțiilor stilistice ale fenomenelor de limbă în cadrul unei opere literare, vezi V. Levin, Observații despre limba literaturii, în « Probleme de literatură și artă », an. VI (1953), nr. 2, p. 22. V. Levin atrage atenția asupra faptului că împărțirea funcțiilor stilistice în norme ale limbajului narativ și în procedee de caracterizare nu coincide întru totul cu împărțirea care deosebește vorbirea autorului de vorbirea personajelor (factura vorbirii autorului poate fi mai complexă decît norma limbajului narativ).

Și norii au adus ploaie, ploaie grasă, ploaie caldă, ploaie de primăvară.
Ploaia bună a înviorat pământul.

Cîmpul nesfîrșit a înviat.

Pretutindeni miroase a iarbă proaspătă, a iarbă nouă, a frunze noi și a grîu care a crescut mai mult de două palme deasupra pământului.

Peste oamenii împușcați și îngropați adînc a răsărit iarbă, iarbă nouă, iarbă proaspătă¹.

E tabloul satului după sîngeroasa reprimare a răscoalei din 1907. Capitolul e construit antitetic: poli extremi ai celor două aspecte puse față în față sînt viața și moartea.

Prima parte a fragmentului evocă reînvierea naturii la venirea primăverii: vîntul *cald*, ploaia *grasă de primăvară* fac să *înverzească* pămînturile; satele se îmbracă în straie *proaspete*; răsare iarbă *lucioasă, sticloasă*; cu toată amintirea cruntei represiuni a răscoalei — pămînturile au fost semănate cu *lacrimi și sînge* — autorul nu insistă asupra acestui aspect și tonalitatea generală a primei părți rămîne luminoasă, contribuind la realizarea antitezei cu ceea ce urmează.

În contrast cu această primă parte, e înfățișat tabloul deprimant și patetic al oamenilor care au suferit represiuni în urma răscoalei: dintre cei care au plecat *legați*, doar *unii* mai revin la casele lor; și aceștia cu oasele *zdrobite*, cu pielea *sfișiată*, cu tălpile *sparte* și șalele *rupte* etc. Coloritul este de astă dată sumbru, atmosfera apăsătoare; nota dominantă, prin care se sugerează cu o intensitate extremă suferințele oamenilor, e doliul, simbolizat prin *cimberete negre* pe care le poartă femeile văduve.

În ultima parte a fragmentului, ca într-o compoziție muzicală, autorul reia «tema» vieții, aproape cu aceleași elemente ca și în partea inițială, o dezvoltă și o adîncește; fraza finală: «Peste oamenii împușcați și îngropați adînc a răsărit iarbă, iarbă nouă, iarbă proaspătă», reunește într-o trăsătură ambele aspecte contradictorii (moartea-viața) și proclamă triumful vieții, simbolizat prin răsărirea și creșterea *ierbii noi*, a *ierbii proaspete*.

Procedul antitezei, prin care autorul caută să obțină efecte artistice, e evident. Folosirea antitezei e de altfel un procedeu care revine des sub pana lui Zaharia Stancu și reprezintă unul dintre mijloacele sale stilistice obișnuite.

Făcînd abstracție însă de interpretarea literară a conținutului și înainte de a trece la exegeza textului, sîntem izbiți — chiar de la primul contact vizual cu fragmentul — de anumite particularități care deși țin de «formă» sînt de obicei considerate la periferia analizei lingvistice și stilistice. E vorba de grija deosebită a autorului pentru dispunerea grafică a frazelor și a propozițiilor. După o frază, urmează cîteva propoziții scurte (uneori chiar părți de propoziție) care, chiar dacă din punctul de vedere al ideii centrale

¹ Zaharia Stancu, Descult, ed. a IV-a [f. dată], București, p. 165 — 166; citatele care apar în cuprinsul articolului, fără alte indicații decît pagina, se referă la acest roman.

reprezintă o unitate, nu sînt totuși înglobate în același paragraf, ci constituie fiecare cîte un alineat aparte.

Alternarea unor unități frazeologice inegale care sînt dispuse în alineate deosebite nu poate fi efectul unei întîmplări. Avem de-a face cu un procedeu conștient, intenționat: dispunerea grafică menționată e determinată de fapt de conținutul ideilor pe care vrea să le exprime, și mai ales să le sublinieze, autorul. Procedul fragmentării frazei în unități frazeologice mai mici și dispunerea acestora în alineate separate le izolează vizual, subliniind pauzele dintre ele.

Izolarea momentană a propozițiilor — sau chiar a unei părți de propoziție — în cursul comunicării, face ca, în loc de o singură idee dominantă, să se contureze mai multe; atenția cititorului este solicitată astfel mai intens de conținutul fiecărei unități frazeologice, care, fiind pus în relief, dobîndește o « greutate specifică » mai mare. Referindu-ne, de pildă, la partea a doua a capitolului discutat, constatăm că, prin utilizarea procedului amintit, impresia de apăsător, de « sumbru », pe care vrea s-o sugereze autorul, se intensifică.

Se cuvine să menționăm faptul că procedul folosit de Zaharia Stancu amintește tehnica versului liber, în care poetul, recurgînd la alternarea de unități frazeologice inegale, poate izola momentan nu numai grupuri de cuvinte, ci chiar un singur cuvînt, pentru a-l scoate în evidență și a-i acorda o importanță deosebită. Adaptarea acestui procedeu — unul dintre elementele caracteristice ale versului liber — la proză, apare și în alte povestiri ale lui Zaharia Stancu. În « Florile pămîntului », una dintre ultimele sale bucăți în proză, scriitorul face apel mai des la acest procedeu:

Cine are auzul atît de ascuțit ca să prindă ce spun florile,
ce spun copacii,
ce spune iarba,
ce spun stelele cerului cînd clipec din ochii lor rotunzi, noaptea? ¹

sau:

Cînd soarele este la amiază,
cînd văzduhul seamănă cu plumbul topit,
cînd pămîntul arde,
și cînd tu stai departe de orice fir de umbră,
frînt de mijloc,
aproape gol și desculț și flămînd,
și aceste lanuri înalte și bogate, pe care tu le-ai semănat pentru altul,
și pe care le seceri pentru altul,
și azi,
și mîine,
și poimîine,
și săptămîna asta, și săptămîna cealaltă,
sub acest cer albastru,
sub dogoarea acestui soare de iad,
sorbînd plumbul acesta topit... »².

¹ Zaharia Stancu, Florile pămîntului, « Viața romînească », 1953, nr. 10, p. 26.

² Ibidem, p. 46 — 47.

Grija de a da un relief cât mai puternic expresiei constituie o preocupare de căpetenie a scriitorului. Dispunerea grafică în alineate separate a diverselor unități frazeologice e numai una dintre formele de manifestare ale acestei preocupări. Analiza stilistică a capitolului « Iarbă » — acest « poem în proză », cum l-a caracterizat critica literară — ne dă posibilitatea să desprindem și alte aspecte semnificative din acest punct de vedere.

Examinarea elementelor lexicale care apar în capitolul « Iarbă » arată că Zaharia Stancu folosește de obicei cuvinte obișnuite, întrebuițate curent (e de semnalat doar o singură excepție: termenul *cimber* « tulpan », element de origine turcească, de circulație mai restrînsă, caracteristic regiunii în care se desfășoară acțiunea romanului). Scriitorul nu aleargă, așadar, după cuvinte rare; dimpotrivă, el utilizează termeni uzuali, caracteristici vorbirii de fiecare zi. Pentru ca stilul să ciștige în expresivitate, scriitorul ar fi putut recurge, între altele, la următoarele două modalități: sau să facă apel la noi combinații, la noi alăturări de cuvinte; sau, alegînd termenii cei mai simpli, dar și cei mai tipici pentru a zugrăvi anumite realități, să insiste asupra lor, să-i scoată în relief, subliniind astfel caracterul lor sugestiv. În general, Zaharia Stancu preferă cea de a doua cale.

Scoaterea în relief a unui anumit cuvînt — căruia scriitorul vrea să-i acorde o forță sugestivă deosebită — e obținută prin diverse mijloace ca, de exemplu, repetarea lui intenționată în aceeași frază, reluarea în altă frază sau chiar în alt pasaj, inversiunea etc. Pe gama acestor procedee conștiente, autorul realizează, chiar în fragmentul de față, tot felul de variații.

În ceea ce privește procedeul reluării unor anumiți termeni, sînt instructive datele pe care le oferă statistica frecvenței cuvintelor într-un text atît de scurt cum e cel comentat; lăsînd de o parte uneltele gramaticale (conjunțiile, prepozițiile), a căror repetare e firească și nu prezintă interes în acest fragment, din punctul de vedere al procedeeului amintit, numeroși termeni revin de mai multe ori sub pana scriitorului. De pildă: *ploaie* (de 6 ori), *vînt* (de 4 ori), *nori* (de 4 ori), *cimber* (de 4 ori), *negru* (de 4 ori), *nou* (de 3 ori), *proaspăt* (de 3 ori); cuvîntul *iarbă* — pe care autorul l-a ales ca titlu al capitolului, *iarba nouă*, *proaspătă* reprezentînd simbolul victoriei vieții care-și urmează cursul înainte — revine în text, nu întîmplător, cel mai des (de 8 ori!).

Frecvența repetării, cu funcțiune stilistică de insistență, a unor anumiți termeni conferă stilului lui Zaharia Stancu o originalitate izbitoare și constituie o trăsătură specifică a artei sale de prozator. Analizînd tiparele stilistice ale modului în care autorul realizează repetiția, se pot distinge diverse « tipuri »¹.

Uneori, cuvîntul e folosit, mai întîi, fie fără nici un determinant, fie însoțit de un anumit determinant, însă apoi, la fiecare repetare, apare înto-

¹ Discutăm în special « tipurile » de repetiție din fragmentul pe care îl comentăm.

vărășit de către un determinant, întotdeauna altul (de obicei un adjectiv sau o locuțiune adjectivală cu funcțiune de epitet general):

« Norii au adus ploaie, ploaie grasă, ploaie caldă, ploaie de primăvară ».

« Peste oamenii împușcați și îngropați adînc a răsărit iarbă, iarbă nouă, iarbă proaspătă ».

Sintetizînd procedeul într-o reprezentare grafică s-ar putea trasa schema:

$a - a b - a c - a d$.

Variante ale acestui tip apar și în alte pagini ale romanului:

« Sînt struguri albi și struguri negri — albăstrii în via boierului olog.

Sînt struguri aurii — ruginii și struguri roșcovani în via boierului care acum e dus pe brațe de slugi și așezat într-un cărucior cu rotile, sus, lîngă casa paznicului albanez cu fes roșu.

Și struguri roșii ca sîngele » (p. 68)¹.

(Reprezentarea grafică a acestui tip: $ab - ac - ad - ae$).

Alt exemplu din aceeași categorie:

« Cînd înflorește cicoarea, vîntul adie cu miros amar. Miros acrișor aduce vîntul dinspre cîmpuri cînd se coace orzul, miros dulce cînd grîul dă în copt și cînd porumbul începe a prinde boabe » (p. 98).

Scriitorul obține aci un efect stilistic remarcabil nu numai datorită repetiției și anticipării, în cea de a doua frază, a complementelor directe, ci și prin exprimarea nuanțelor percepției olfactive cu ajutorul adjectivelor întrebuintate în mod obișnuit pentru notarea percepțiilor gustative.

Alteori, cuvîntul e reluat în mod constant cu același epitet, ca de pildă în pasajul de mai jos, unde repetiția devine obsedantă, fiind utilizată într-o gradație ascendentă, a cărei culme e exclamația patetică finală care dă stilului o notă de lirism retoric:

« În fiecare sat muierii cu cimbere negre.

Dar nu toate muierile care au rămas văduve poartă cimbere negre.

Cu ce să cumpere muierile cimbere negre și de unde atîtea cimbere negre, dintr-o dată!... ».

(Reprezentare grafică: $ab - ab - ab - ab$).

¹ Între exemplul anterior (*a răsărit iarbă, iarbă nouă, iarbă proaspătă*) și cel de față există o deosebire și de altă natură: în primul caz, adjectivele determină *aceeași* ploaie, în cel de al doilea, ele indică *diversele varietăți* de struguri. În ambele cazuri, se realizează însă funcțiunea stilistică de insistență.

În alte locuri, determinantul rămîne același, iar determinatul se schimbă (tipul acesta apare mai rar):

« Pretutindenii miroase...¹ a iarbă nouă, a frunze noi ».

Sau:

« Poartă șorț negru, ghiurt negru, cimber negru, dada Zvîca » (p. 133).

(Reprezentare grafică: *ad — bd — cd*).

Pentru a impresiona mai puternic, scriitorul înlănțuie cuvîntul repetat de-a lungul unor construcții savante, reluîndu-l sub diverse forme flexionare:

« Povestindu-ne visul, lăcrima tata. Lăcrima mama. Lăcrima u surorile...² Lacrimi limpezi lăcrima u. Căci sufletul turbure și trupul obosit limpezi lacrimi varsă în lume, în lumină, prin lumina ochilor triști...³ Eu mi-am mușcat limba și fălcile pînă am simțit în gură gustul singelui, sărat și neplăcut, pe care îl cunoșteam. Și n-am lăcrimat...⁴ S-au retras înăuntrul meu lacrimile...⁵ ».

Z. Stancu folosește adesea procedeul reluării unui anumit termen și pentru a realiza articularea ideilor exprimate prin diverse unități frazeologice:

« A venit vîntul dinspre Dunăre, vînt cald.

Și vîntul a adus nori.

Și norii au adus ploaie, ploaie grasă, ploaie caldă, ploaie de primăvară.

Ploaia bună a înviorat pămîntul ».

Ultimul termen important din partea finală a propoziției e reluat la începutul propoziției următoare. Uneori, cursul obișnuit al frazei este întrerupt și reluat apoi, cu menționarea ultimului termen folosit înainte de întreruperea momentană a comunicării:

« Unde n-a fost semănată sămînță de grîu, unde n-a fost semănată sămînță de mei, ori de secară, ori de orz, ori de rapiță, a răsărit iarbă.

Iarbă cu vîrful subțire ».

Reluarea în astfel de condiții e realizată adesea cu prețul călcării regulilor topicii obișnuite din limba literară:

« S-au întors unii oameni care fuseseră purtați pe la orașe legați...⁶ ».

¹ Suspensiunea noastră.

² Suspensiunea autorului.

³ Suspensiunea autorului.

⁴ Suspensiunea autorului.

⁵ Florile pămîntului, p. 13.

⁶ Suspensiunea noastră.

Au venit dezlegați.
Dezlegați s-au întors la casele lor ».

Sau:

« Vîntul îi bate fusta udă, i-o lipește de trup. Tulpanul i-l u d ă.
Îi u d ă ghiorocul... » (p. 16);
« Mărunțica își face loc pe marginea șatului, vorbește cu mama.
Fereastra vî n ă t ă. V î n ă t v ă z d u h u l » (p. 86).

Schema articulării ideilor în astfel de fraze ar putea fi înfățișată în felul următor:

_____ a | a _____ b | b _____ c | c _____

Scriitorul realizează coordonarea prin reluarea ultimului termen din propoziția anterioară. Repetiția, în astfel de cazuri, devine un instrument gramatical, și anume un procedeu sintactic. Iată de ce stilul lui Zaharia Stancu, datorită unora dintre aspectele sale, ar merita denumirea de « catenar », în sensul că *a, b, c*, din desenul grafic de mai sus, ar reprezenta un fel de « catene » care leagă unitățile frazeologice, dînd un aspect specific ritmului intern al comunicării.

Nu este lipsit de interes să arătăm că procedeul reluării unui anumit termen din propoziția anterioară în propoziția următoare se întîlnește și în vorbirea populară. Iată cîteva exemple chiar din regiunea Teleormanului, din care e originar scriitorul:

« Așa iese s a t u ă s t a ; ie v e c h i s a t , m a r e , d ă m u l t ; ie m a i d ă m u l t c a L i x ă n d r i i a »¹.

Sau:

« P ă t i m p u t u r c i l o r i e r a m m i c , d - a b i ț i u m i n t e . C u t u r c i i o d u c e a l u m e a m a i g r e u , d a i e r a l u m e a m a i d o m o a l ă »².

Zaharia Stancu utilizează în exprimarea ideilor acest procedeu caracteristic limbii vorbite populare și, conștient, îl « stilizează ». Valoarea stilistică a procedeeului — prin care autorul caută să atragă atenția cititorului asupra unui anumit termen — e de insistență. Folosirea frecventă a acestui mod de exprimare dă stilului lui Zaharia Stancu o notă de originalitate căutată.

¹ « Graiul nostru », Texte din toate părțile locuite de romîni, publicate de A. I. Candrea O. Densusianu, Th. D. Speranția, București, 1906, vol. I, p. 148.

² Ibidem. Procedeul apare și în graiurile din alte regiuni: « O fost un om. S-o dus cu oile la țară. Ducîndu-să el cu oile la țară, cînd o venit napoie — dac-o ūins, o venit napoie—ș-oaie s-o prins într-un spiine. Păcurariu s-o dus cu oile, oaia o rămas în spiine. După ce o rămas oaia în spiine, într-n târziu, o venit o lupoaie ș-o găsit oaia ». (Text din Cerbăl, reg. Hunedoara, păstrat în arhiva Institutului de folclor); « Apoi i-o tăiet [micii]. O zis că cînd o fost să-i taie, să taie unu, să-i taie amîndoi. I-o tăiet pe-amîndoi mîiei. Apăi dacă i-o tăiet pe-amîndoi mîiei o mînat să-i spele acolo la orice vale » (text din Racșa, reg. Baia-Mare, păstrat în arhiva Institutului de folclor).

Reluarea, în altă unitate frazeologică, a unui termen folosit anterior, dă posibilitate scriitorului să întrebuițeze un procedeu sui-generis de exprimare și de conturare a ideilor. Să examinăm câteva exemple:

« Umblă pe ulițele satului, parcă ar călca pe ghimp i.
Nu sînt ghimp i pe ulițele satului ».

Ultima propoziție nu aduce un progres al ideii, ea fiind, din punctul de vedere al logicii exprimării, de prisos (propoziția comparativă din fraza anterioară, introdusă cu *parcă* și cu predicatul la condițional, exprimă suficient caracterul ireal al acțiunii). Construcția pe care o folosește scriitorul în mod intenționat are un caracter afectiv: ea izvorăște din dorința lui de a sublinia în mod deosebit ideea care exprimă o anumită constatare. Reluarea unui termen din fraza anterioară îi oferă scriitorului posibilitatea să « retușeze » ideea, să o contureze mai exact, să precizeze și să situeze în concretul deplin comparația prin care ar părea că se poate depărta de notarea exactă a realității. Autorul manifestă o insistență și o dorință de a controla și de a dirija reprezentările pe care le va avea cititorul. Această trăsătură specifică stilului lui Zaharia Stancu revine în diferite pagini ale operelor sale în proză:

« A cumpărat tata o traistă de cartofi, i-a curățat mama, ca și cum ar fi vrut să-i pună în tigaie să-i prăjească. Nu i-a pus în tigaie » (p. 113).

« Se părea că pămîntul întreg va putrezi. N-a putrezit » (p. 53).

« Valea nu mai era verde. Nici nu fusese în vara aceea. Era pustie »¹.

Și procedeu « retușării » poate fi regăsit în producțiile populare. Iată, de pildă, exemple (dintr-o culegere din Ardeal), în care se observă un mod de « retușare » asemănător cu acela semnalat în proza lui Z. Stancu:

« Colo-n șesul cel frumos,
Joacă un luciu luceafăr,
Da nu-i luciu luceafăr
Că-i o sfîntă dalbă rugă »²;
« Colo-n dealu de cel dealu
Răsăritu-mi-o doi sori.
Da nu-s doi sori,
Că-s doi frățiori... »³

De asemenea, în începutul baladei « Dolca » — reluat de Al. Russo în « Cîntarea Romîniei » — apare același procedeu:

« Pe cîmpul Tinechiei
Pe zarele cîmpiei
Răsărit-au florile
O dată cu ziorile ? »

¹ Zaharia Stancu, Dulăii, ESPLA, București [f. dată], p. 78.

² A. Viciu, Colinde din Ardeal, București 1914, p. 149.

³ Ibidem, p. 147.

N-au răsărit florile
Ș-au dus Costea oile
De-au așezat stînele
Pe toate movilele »¹.

Ne putem pune deci întrebarea dacă, în proza lui Z. Stancu, nu este vorba de o stilizare a unui procedeu caracteristic poeziei populare.

Cîteodată scriitorul cumulează diversele procedee: reluarea unor termeni, dispunerea simetrică a propozițiilor, comparația, antiteza, izbutind să creeze imagini de un real efect artistic:

« Cerul e spusit de stele mari, ca niște gutui, care se clatină. Și Dunărea e spusită de stele mari, galbene ca gutuile, care se clatină. O lună de aur pe cer, rotundă, neclintită. Și o lună de aur spartă în țandări, sfărmată puzderie, în apă »².

O altă trăsătură caracteristică a stilului lui Zaharia Stancu — în legătură cu structura frazei — e predilecția pentru construcția paratactică, realizată prin suprimarea elementelor de legătură dintre propoziții. Fraza scriitorului e de obicei scurtă și alcătuită mai ales din propoziții principale; subordonatele se întîlesc rar, predomină propozițiile independente — reduse la esențial:

« Au tăpile pline de bube.
Au tăpile sparte.
Merg ținîndu-se cu mîinile de burtă.
Oasele îi dor.
Au șalele rupte ».

sau:

« De-ar veni o răpăială de ploaie...³ Să vină și să treacă repede. Să ude văzduhul. Să potolească arșița. Să răcorească pămîntul care-mi frige tăpile. Picioarele mi-au devenit două răni care dor. Degeaba le mai presar cu țărînă. Sîngele curge, se sleiește, din nou curge » (p. 193);

« ... Mănîncă toți. Noaptea a fost lungă. S-a jucat mult. Fie-căruia îi e foame...⁴ Pînă spre amiază se bea și se mănîncă la

¹ V. Alecsandri, Poesii populare ale Romînilor, București, 1866, p. 54. B. P. Hasdeu semnaleză existența acestui procedeu și în folclorul popoarelor balcanice (de pildă, la sîrbi), numindu-l, cu un termen împrumutat din biologie, « arrêt de développement », vezi « Columna lui Traian », anul IV, 1873, nr. 13, p. 257, unde se citează, în traducere romînească, următoarele versuri:

« Creștea un subțire brad
Pe doi munți înalți
Dară nu era bradul,
Ci o fată naltă ».

² Florile pămîntului, p. 11.

³ Suspensiunea autorului.

⁴ Suspensiunea noastră.

amîndouă casele. Acum e luni seara. Se adună socrii la un loc. Fac socoteala nunții. Încheie socotelile și-și dau seama ce avere au însurăței. Rudele, neamurile au plecat la casele lor. Nu s-a terminat nunta » (p. 184).

Spre a acorda mai multă expresivitate stilului, Zaharia Stancu elimină uneori verbul, recurgînd la fraza nominală. Expriarea telegrafică, redusă la simple notații instantanee, e caracteristică manierei lui Zaharia Stancu. Tiparul obișnuit al frazei din exprimarea literară este spart: fraza e fragmentată și sintaxa e eliberată astfel, în mod conștient, de legăturile ei, fapt care dă comunicării un ritm intern sacadat, abrupt:

« Unde n-a fost semănată sămînță de grîu...¹ a răsărit iarbă
Iarbă cu vîrfurile subțire.
Iarbă lucioasă, sticloasă »;

sau:

« Dezlegați s-au întors la casele lor.
Cu oasele zdrobite, cu pielea sfîșiată ».

Cf. și:

« Căutăm umbră lîngă care. E umbră la car. Pentru lăcuste. Pentru șopîrle. Pentru gadinele pămîntului » (p. 195);

« Bordeiu are două odăi și două coșuri. Într-o odaie, nunta. În alta, pregătit, patul mirilor. Căpătii umplut cu lînă. Peste rogojina de toate zilele, scoarță » (p. 75);

« Astă seară i-a murit vecinul. A rămas numai vecina. Să tot aibe 20 de ani. Cîrnă, albă, cu draci » (p. 82).

Avem de-a face — și în acest caz — cu un mod de exprimare, care se întilnește în vorbirea poporului. Ov. Densusianu a arătat că în vorbirea țărănilor apar adesea « fraze scurte », « bruscate »: « Cînd țaranul are să povestească o situație simplă, un incident, atunci cîteva cuvinte îi vin repede în minte și se mulțumește cu atît — povestirea lui în cazul acesta e lipsită chiar de treceri, de legături cum ni s-ar părea firești »². Această particularitate caracteristică graiului viu al poporului își găsește așadar expresia în proza lui Zaharia Stancu.

Am încercat să definim unele aspecte ale structurii stilistice a prozei lui Zaharia Stancu, plecînd de la interpretarea analitică a unui capitol al romanului « Desculț ». Personalitatea de prozator a lui Zaharia Stancu apare bine conturată în procedeele sale de selectare și de organizare a mijloacelor lingvistice și stilistice. Autorul știe să îmbine epicul cu liricul și să povestească evenimentele într-o limbă familiară, servindu-se de termeni caracteristici regiunii în care se petrece acțiunea romanului.

¹ Suspensiunea noastră.

² Ov. Densusianu, *Vorbirea populară din puncte nouă de vedere*, în « I-ul congres al filologilor romîni », București, 1926, p. 98.

Stilul lui Zaharia Stancu e legat de c o n c r e t, autorul urmărind în mod voit să pună în relief, în primul rînd senzațiile. Este un stil care face apel la r e p r e z e n t ă r i, mai degrabă decît la noțiuni abstracte; de aici și întrebuițarea, de către autor, a unor procedee (în special folosirea frazei nominale, suprimarea elementelor de legătură dintre propoziții, repetarea cuvintelor sugestive etc.) care-i permit să exprime cît mai puternic elementele concrete ale realității. Caracterul concret al stilului lui Zaharia Stancu își are originea în vorbirea populară, care manifestă o predilecție deosebită pentru exprimarea concretă, pentru termenii concreți¹.

Zaharia Stancu este un novator în privința topicei prozei noastre literare. Pornind de la vorbirea vie a poporului, în care ordinea cuvintelor e mai liberă, autorul trece peste topica obișnuită a exprimării literare și, dînd frîu liber personalității sale, acordă cuvintelor locul pe care-l crede potrivit, pentru a da mai mult relief expresiei. În dozajul mijloacelor stilistice ale autorului, dislocarea unității frazei — prin inversiuni, prin întreruperea cursului obișnuit al comunicării și prin reluarea lui cu ultimul termen folosit înainte de întrerupere, prin repetiții, prin construcții eliptice — joacă un rol de seamă.

Unele dintre procedeele amintite se întîlnesc și la alți autori și ca atare nu sînt noi în evoluția prozei noastre. B. Delavrancea, de pildă, a utilizat și el, în repetate rînduri, construcțiile nominale:

« Caii deliilor erau în spume. În loc de frîie, ștreanguri și curmee. Cuțite late la brîu. Căciuli țurcănești date pe ochi. Priviri de fiară »²;

« Pe pat o scoartă aleasă în fel de fel de migălituri. Perlele cu fețe de cadrilat. Pe lacra de sub icoane, două plăpomi groase »³;

D. Anghel a folosit adesea inversiunea:

« Nevîrstnica fată cu umeri înguști și ascuțite șolduri femeie s-a făcut »⁴;

« Gol rămăsese locul în urma lor... »⁵.

Referindu-ne la stilul lui Zaharia Stancu, e necesar să precizăm că n o u t a t e a constă tocmai în f r e c v e n ț a întrebuițării acestor procedee. Considerăm că nu e inutil să insistăm puțin asupra acestui aspect. Faptul că cititorul sezisează uneori « efortul » autorului de a pune, cu orice preț, pe primul plan, un anumit termen, arată că, în unele aspecte ale stilului narativ

¹ Vezi, în legătură cu felul cum se dozează concretul și abstractul în vorbirea populară Ov. Densușianu, op. cit., p. 98 și urm.

² B. Delavrancea, Sultănică, București, Ed. Cultura Națională, 1922, p. 49.

³ Ibidem, p. 11.

⁴ D. Anghel, Proză, București, ed. Cartea Romînească, 1924, p. 22 — 23; vezi, în ceea ce privește întrebuițarea deasă a inversiunii în scrierile lui D. Anghel, observațiile lui T. Vianu, Arta prozatorilor romîni, București, ed. Contemporană, 1942, p. 253, nr. 1.

⁵ D. Anghel, op. cit., p. 9.

al lui Zaharia Stancu se simte o anumită manieră. Dacă în capitolul « Iarbă », analizat de noi, diversele procedee examinate contribuie într-adevăr la realizarea unui remarcabil efect artistic, în alte pagini ale romanului însă se simte maniera. Ceva mai mult, uneori, ca de pildă în citatul de mai jos, reluarea termenului *fîntînă* — departe de a da relief exprimării — contribuie, dimpotrivă, la monotonia ei și frizează chiar banalitatea:

« Vine Verde, fratele de mîna, o apucă pe soră-mea Evanghelina de braț, o duce la fîntînă -- la fîntîna din fața primăriei, la fîntîna de la care de acum înainte ea o să aducă apă la casa ei. De cînd s-a măritat, soră-mea Evanghelina a luat apă în fiecare zi de la fîntîna asta. Acum, fratele de mîna o aduce la fîntînă » (p. 179).

În sfîrșit, altă notă proprie stilului lui Zaharia Stancu — care-i conferă acestuia un loc aparte între scriitorii actuali — constă în încercarea de a întrebuița în proză anumite procedee rezervate versului liber. Sistemul de organizare a mijloacelor stilistice ale prozatorului Stancu poartă amprenta poetului Stancu.

Istoricul limbii literare se cuvine să înregistreze această interferență dintre stilul exprimării în proză și stilul creației în versuri, deoarece ea constituie o trăsătură caracteristică a limbii unora dintre scriitorii noștri contemporani.